

com la ponència de Vinyet Panyella («El (nou) classicisme de Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover: lectures noucentistes»), no hagin quedat recollits per escrit. Ara bé, no es tracta més que d'una crítica insignificant que no dilueix, en absolut, els mèrits d'un volum que, com hem intentat fer palès, ja cal considerar una referència indispensable a l'hora d'aproximar-nos a les figures de Joan Alcover i de Miquel Costa i Llobera.

Josep CAMPS I ARBÓS
(Universitat Oberta de Catalunya)

Gabriel MAURA MONTANER.

Pegaso arando. Obra completa.

Palma: Lleonard Muntaner Editor
(«Rafaubetx», 30), 2007. 591 p.

Els darrers anys algunes editorials mallorquines han desenvolupat múltiples iniciatives destinades a la publicació del corpus complet de diferents escriptors illencs. Així, l'Editorial Moll, amb més de setanta-cinc anys d'història, va traient, amb una continuïtat variable, la totalitat de l'obra escrita de Gabriel Alomar, Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll. Lleonard Muntaner està editant l'obra de Miquel Costa i Llobera i la de Miquel dels Sants Oliver. El Gall Editor ha tret volums de tota la poesia, tant la catalana com la castellana, de Joan Alcover i de M. Costa i Llobera. I Edicions del Salobre, una

empresa encara molt jove, ha publicat tota l'obra de Miquel Àngel Riera, un volum de poesia i un altre de narrativa. Malauradament, els projectes d'obres completes de Llorenç Villalonga i Baltasar Porcel, engegats fa anys per editorials barcelonines, pateixen una situació d'estancament de llarga durada. És evident que aquestes iniciatives editorials són de gran importància, per una sèrie de raons: posen a l'abast dels estudiosos i dels lectors més cultivats un patrimoni literari molt valuós, de vegades ofereixen per primera vegada en volum uns materials que amb anterioritat tan sols eren accessibles mitjançant la consulta de les hemeroteques, i, finalment, en ocasions incorporen estudis crítics extensos i de gran solvència.

L'existència d'aquest volum que arreplega tota l'obra de Gabriel Maura i Montaner (Palma, 1842 – 1907) ha estat possible gràcies a l'impuls de la Fundació Antonio Maura, les finalitats de la qual són preservar la memòria —i, a la vegada, promoure el coneixement historiogràfic de la seva vida, pensament i acció política—, de qui probablement va ser el polític més rellevant del període de la Restauració borbònica. En aquesta ocasió, el beneficiari de l'interès i de l'actuació de la Fundació no ha estat, però, el seu titular, el polític que va presidir el govern d'Espanya en diverses ocasions, sinó el primogènit dels deu germans Maura, que va destacar per les seves contribucions a la literatura catalana costumista i, més en concret, a la vida cultural mallorquina de les tres darre-

res dècades del XIX.

El volum inclou una sèrie d'escrits preliminars. D'una banda, un pròleg de Pere Gimferrer: hi planteja la situació de descol·locats que d'alguna manera pateixen els escriptors, tant els de la tradició catalana com els de la castellana, que se situen entre el Romanticisme estricte i abans de Rubén Darío. Maura seria d'aquesta generació. El catedràtic de la Universitat de les Illes Balears Joan Mas i Vives, gran coneixedor de la literatura illenca del XIX, ofereix un assaig, breu però molt dens, sobre l'autor. El situa en el context historico-polític convuls que va coincidir amb el moment de la seva naixença com a escriptor —la Gloriosa, el destronament d'Isabel II, la proclamació de la Primera República, la restauració borbònica— i en relació al grup generacional a què va pertànyer, els membres més destacats del qual foren Tomàs Forteza, Bartomeu Ferrà, Mateu Obrador, Ramon Picó i Campamar i Josep Tarongí. El professor Mas i Vives constata que les expectatives que anunciaven els inicis literaris de Maura i dels seus companys de generació en bona mesura varen quedar frustrades. El fet sobretot es fa evident si comparem el seu cas amb el dels seus coetanis principatins, Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer i Narcís Oller. Tots tres foren capaços d'afrontar la realització de la seva obra amb una ambició màxima i des d'una perspectiva vital que prioritzava el fet d'escriure, i igualment també es varen saber construir un paraigües de protecció —el catalanisme— davant les invitacions

ben orquestrades que va promoure el règim de la Restauració, en el seu primer tram, per tal d'integrar els escriptors del conjunt de l'Estat en un sistema literari castellanoespanyol presentat com a gratificant i eficaç. El Joan Alcover d'abans del 1900 és un bon exemple d'aquells que en varen ser plenament seduïts. Contràriament a Guimerà, Verdaguer i Oller, que culminaren exitosament el procés de la Renaixença al Principat i posaren les fites d'una literatura nacional catalana homologable internacionalment, Gabriel Maura i els seus companys mallorquins tan sols practicaren la literatura com una activitat vital esporàdica i secundària, amb una tendència, empobridora, a l'acomodament a les úniques tradicions en català —la costumista i la inspirada en la versificació popular— que eren socialment acceptades en el seu entorn pròxim, amb una escassa capacitat d'entendre que el camí del reforçament de la literatura en català exigia una afirmació ferma de la identitat col·lectiva secular, fins al punt d'haver-la d'arribar a dotar d'un contingut polític actiu. Per totes aquestes causes, Maura i els seus coetanis mallorquins no foren capaços de superar definitivament les vacil·lacions lingüístiques de caràcter diglòssic o feren una obra resignadament escassa o no es plantejaren la creació literària com un repte que necessàriament havia de resoldre's amb l'energia de l'ambició autoexigent i amb la coneixença dels nous corrents literaris europeus. El text de Mas i Vives inclou a la part final una valoració global de l'obra de

Maura que ens sembla del tot encertada: en destaca, seguint Joan Alcover, la seva «intuïció de la realitat», constata que el nivell de qualitat de la seva producció és molt desigual, i, finalment, que molts dels seus escrits varen ser «producte d'unes circumstàncies molt concretes». El darrer dels textos preliminars que encapçalen el volum és el signat per Alfonso Pérez-Maura de la Peña, descendent directe dels Maura. Fa una semblança biogràfica de l'escriptor, amb l'aportació d'una sèrie d'informacions noves. Tanmateix el seu principal mèrit és el d'haver impulsat el projecte i d'haver dut a terme la recerca exhaustiva que ha permès la recopilació d'uns materials que es trobaven dispersos en les publicacions de l'època o en alguns arxius privats. També deu haver estat el responsable d'alguna decisió que no ens acaba de semblar gaire encertada o lògica. Per exemple, l'entronització del qualificatiu «Pegaso arando» com a sobrenom de portada de l'autor quan el seu ús tan sols va tenir vigència en l'àmbit de la relació privada. Així el nomenava el seu amic l'escriptor Joan Lluís Estelrich per tal de ressaltar que la seva vida sempre transcorria «envuelto en facturas y cuentas de fardos». És una denominació que tan sols podem considerar pintoresca, en qualsevol cas del tot marginal en l'activitat literària d'un autor que, a més a més, amb freqüència havia fet ús d'uns pseudònims —sobretot Pau de la Pau i Al-Majori— que arribaren a tenir molta presència pública.

El volum *Pegaso arando* recull

íntegrament l'obra literària de Gabriel Maura: els poemes, els articles d'opinió, els articles o quadres de costums, algunes narracions breus pròximes a una estètica realista i tres peces teatrals. La bona notícia és que a partir d'ara qualsevol estudiós de la literatura catalana tindrà la possibilitat d'accedir fàcilment a tota la producció de l'escriptor. D'aquest fet se'n desprèn una situació nova: fins al dia d'avui l'obra de Maura gairebé quedava reduïda al volum dels *Aigoforts*, a l'hora de ser objecte d'anàlisi, de valoració i d'enquadrament dins el conjunt de les lletres catalanes; ara, amb l'edició que comentam, tant l'autor com l'obra s'han tornat més extensos i més diversos, i per això més rics i d'una major complexitat. La iniciativa de la Fundación Antonio Maura i de l'editorial Lleonard Muntaner hauria de donar origen a una nova fase: la de l'estudi a fons dels textos, dels continguts ideològics que s'hi expressen, de les mètriques i els temes de les composicions poètiques, dels models literaris de referència que s'hi endevinen, dels recursos expressius i lingüístics més característics...

Sense cap afany d'afrontar la realització de l'estudi necessari que en bona lògica hauria de ser el fruit natural que es derivàs de la publicació d'aquest volum, creim que pot tenir una certa utilitat encadenar una sèrie d'observacions sobre l'obra de Maura, de manera més aviat descriptiva. Va publicar un total de cinquanta-tres proses, set de les quals foren arreplegades en el volum *Aigoforts* (1892).

D'aquestes, sis varen aparèixer entre el 1870 i el 1887 a les publicacions *El Sarracossano*, *Revista Balear*, *L'Ignorància* i *La Roqueta*, signades amb els pseudònims Pau de la Pau i, en un sol cas, per Un Candidato. El setè aigüer va ser donat a conèixer per primera vegada dins el volum de l'any 1892. Les quaranta-sis proses restants, de les quals tan sols set són en català, varen ser publicades a *La Dulzaina* (1868-1869), exactament trenta, sempre en castellà, amb els pseudònims Fermín, Al-Majori i Satanás; a la *Revista Balear* (1872-1874), vuit, cinc en castellà i tres en català, de vegades signades amb el nom de pila i altres amb el pseudònim Pau de la Pau; a *L'Ignorància* (1879-1880), tres més, en català, amb les signatures Mestre Pelluca i Pau de la Pau; al *Museo Balear* (1875-1876), únicament dues, una en català, signada per Pau de la Pau, i l'altra en castellà. També en va treure una, en castellà, al calendari d'*El Sarracossano*, i dues més, en castellà, directament incloses en un volum, en un cas de caràcter col·lectiu i en l'altre com a pròleg d'un recull de poesies de Joan Alcover. Un fet a remarcar és que més d'un cinquanta per cent de les proses varen ser publicades els anys 1868 i 1869. O sigui, en plena joventut de l'autor. Després, únicament va tenir dos altres moments d'una certa producció, que tot i així cal considerar d'intensitat mínima: els tres i dos anys, respectivament, que va col·laborar a la *Revista Balear*, vuit textos, i a *L'Ignorància*, tres, possiblement perquè l'animaren a fer-ho els qui les impulsaven, uns bons amics seus

(Mateu Obrador, Bartomeu Ferrà, Pere d'Alcàntara Penya). D'aquestes dades, se'n desprèn una triple conclusió: l'obra en prosa de Maura va ser molt majoritàriament en castellà, sobretot la va escriure entre els vint-i-sis i els trenta anys, a partir d'aquesta edat ja únicament va publicar, ben escassament, en el cas que hi hagués una demanda externa que l'animàs i el comprometés a fer-ho.

Tanmateix, i més enllà de l'element quantitatiu, algunes de les preguntes que caldria que ens féssim són les següents: com són i de què tracten les seves proses?, quina representativitat històrica tenen?, quina és la seva qualitat literària?, quina la seva capacitat de pervivència com a peces vàlides del patrimoni historioliterari català? Sembla evident que el gruix de les proses de Maura varen néixer com a resposta a les convulsions ideològiques que es produïren a partir de 1868. Els articles més treballats i amb un contingut ideològic i polític més precís permeten percebre el personatge com un liberal reformista que ha vist amb bons ulls l'arribada de la revolució però que, alhora, pensa que en cap cas pot tenir sentit prescindir d'aquells elements de la tradició que encara continuen essent vàlids i, així mateix, igualment considera que de manera immediata la llibertat que se n'ha derivat, de la revolució, ha de ser constitucionalment reglamentada per tal d'evitar que es produeixin aldarulls públics insurreccionals i excessos doctrinaris i, també, per garantir que la propietat i les creences religioses

personals seran objecte de respecte. Igualment insisteix en el perill que els líders polítics puguin crear en el poble unes expectatives de redempció excessives, cosa que segons ell ja havia succeït nombroses vegades durant el segle denou, a causa del qual fet se n'hauria derivat que els ciutadans ja no tenguessin capacitat de creure en el futur. Una mostra de l'actitud regeneracionista de Maura és la seva crítica als partits polítics: «... todos han enfermado de la misma dolencia, todos han muerto de la misma muerte: favoritismo, ineptitud, inconsecuencia.» Un altre dels temes que tracta en diverses ocasions és el de la llibertat de premsa, la seva intenció és la d'alertar sobre els mals usos que se'n fan o se'n poden fer. Una idea, que apareix en un nombre considerable dels articles, permet comprovar l'escepticisme amb què Maura va ser testimoni dels fets polítics que es varen desencadenar amb la Gloriosa: les persones i l'estructura profunda de les societats es transformen ben escassament, encara que es produeixin canvis, aparentment molt radicals, de règim polític. Va escriure: «Esta sociedad de hoy es aquella sociedad de ayer: sólo ha cambiado la careta». Maura creia que l'única base de millora real i perdurable era la que es fonamentava en la transformació de les persones: «Que se moralice al individuo y se moralizará la familia; que se moralice la familia y se moralizará la sociedad». Per ell, la història de la humanitat, sempre tenyida de sang, es caracteritzava per l'alternança de períodes de corrupció amb altres de

regeneració. I la seva pròpia època, no la veia com una situació de trànsit i de lluita entre l'antic i el modern, sinó entre allò que era nou i el que encara era desconegut. Una part dels articles són de contingut obertament polèmic, especialment amb els diaris *El Juez de paz* i *El Previsor*. Un dels motius de confrontació és el fet de si els diputats que representen les Balears al Congrés havien de ser o no necessàriament illencs. Maura defensa aferrissadament que sí. De la resta de prosas, aquelles que no són explícitament ideològiques, en trobam de circumstancials i quasi del tot intranscendents; d'altres, en canvi, són articles o quadres de costums o narracions breus, majoritàriament en castellà, que tenen un interès literari evident. Aquest seria el cas, per exemple, dels titulats *Galería de tipos mallorquines*, *El marinero*, *Don Braulio*, *Es Born* i *¡Ja ho és!*. Així mateix, trobam algunes peces que són directament satíriques —*Están verdes*: contra la sobreabundància d'aspirants a escriptor, inflats de lleugeresa i d'afectació sentimental— i altres, en concret dues, que són l'anàlisi de dos reculls poètics: les *Primerenques* de Francesc Ubach i Vinyeta i les *Poesías* de Joan Alcover. Tanmateix, la conclusió final inevitable a què arribam és que les prosas que de veritat donen a Maura el dret a ocupar un lloc ben digne dins la prosa catalana del XIX són, sense cap mena de dubte, els set textos dels *Aigoforts*. Unes peces escrites amb eficàcia en el català que es parlava a Palma a les darreries del XIX, i també un retrat prou corrosiu de les actituds d'aquella

menestralia amb pretensions d'ascens social que pul·lulava al voltant de l'autor, ancorat tota la vida en el centre mateix de la ciutat.

Els poemes de Gabriel Maura inclosos en el volum de la seva obra completa són setanta-un. En el cas d'aquest gènere, hi ha un major equilibri en l'ús de les seves dues llengües literàries: trenta-set són en castellà i trenta-quatre en català. Gairebé en la seva totalitat, exactament seixanta-tres, varen ser publicats o escrits —en aquest cas m'estic referint als inèdits, que procedeixen d'arxius privats— entre el 1865 i el 1877. O sigui, els va escriure entre els vint-i-tres i els trenta-cinc anys. Ben igual que com a prosista, és del tot evident que la voluntat ferma de ser poeta a Gabriel Maura se li va estroncar ja de molt jove. És possible que fos a causa de les servituds professionals que per raons familiars va haver d'assumir. Tot i això, però, no convé oblidar que la literatura en català a Mallorca a partir de 1875 en lloc d'avançar cap a una normalització definitiva va entrar en un estat d'esmoreïment i de provincianització letals, fins al punt que va arribar a estar en perill la seva continuïtat. Més de la meitat dels poemes de Maura varen aparèixer per primera vegada als diferents almanacs que anualment editaven els diaris mallorquins *El Isleño* i el *Diario de Palma*. En segon lloc, a les revistes *La Dulzaina*, nou, i *Revista Balear*, set. A publicacions de Catalunya únicament hi va treure cinc poemes: dos a *Lo Gay Saber*, el 1868 i 1869, un al *Calendari Català*,

el 1869, un altre a *La Renaixença*, el 1877, i la composició *L'espigolera*, amb la qual aconseguí un accèssit de la Flor Natural en els Jocs Florals de Barcelona de 1888, en el volum que recopilava els treballs premiats en el certamen flouresc d'aquell any. El fet de l'escassetat de poemes publicats a revistes principatines i la no-obtenció de premis als Jocs Florals barcelonins, possiblement hi va concórrer una sola vegada, ens configuren la imatge d'un poeta que no degué aspirar que la seva obra transcendís de l'àmbit mallorquí.

L'obra en vers de Gabriel Maura, a més del fet de ser escrita quasi al cinquanta per cent en català i en castellà, es caracteritza per la seva diversitat de registres, tant temàtics com intencionals. Les composicions en castellà són tal vegada més llibresques, i amb freqüència presenten una mena de patina filosòfica, d'una filosofia d'anar per casa, és clar. I també una certa grandiloqüència temàtica. En molts de casos, es tracta de poemes d'una gran extensió, el més llarg, *Glòries mortes*, té més de dos-cents setanta versos, i n'hi ha vint-i-sis que sobrepassen els cent. De la dada de la seva llargària en podem deduir que no es tracta de poemes improvisats, redactats en una acció de poca durada. L'envergadura argumental i retòrica que la majoria de poemes exhibeixen són indicatives d'un autor dotat d'habilitats i destreses tant de caràcter compositiu com metricoestròfic. Ara com ara no sabia avaluar en termes rotunds la categoria literària dels versos de Maura, tanmateix estic ben segur que una part

d'ells no són gens menyspreables. Fins i tot diria que n'hi ha alguns que tenen una qualitat indiscutible. Deixant de banda els textos que més aviat responen a objectius de divertiment o a un afany d'exhibició de l'enginy dins el seu entorn social pròxim, en trobam que són interessants pel seu contingut ideològic o perquè remeten a temàtiques historicollegendàries ben presents dins la tradició literària del XIX o perquè reflecteixen el característic malestar neguitós dels romànics. A tall d'exemple, n'assenyalaré alguns de concrets. *Conhort* és una mena d'interpel·lació a Déu, existencialment intensa, nascuda d'un «pit sense ventura». A *¡Estaba escrito!* i a *La mort del corsari* tracta dels enfrontaments a la Mediterrània entre els musulmans i els cristians de les terres catalanes. Són ben abundants els poemes que inclouen els motius de la lira o de l'arpa, símbols evidents del mateix acte creatiu; sobretot destaca el titulat *Dues arpes*: dues belles muses que simbolitzen, respectivament, la llengua i la tradició literària catalana i la castellana, s'esforcen per tal de convèncer el poeta que agafi l'arpa que cada una d'elles li ofereix. Tot seguit es produeix un debat ideologiconacional sobre la mateixa naturalesa politicocultural d'Espanya. El desenllaç acaba essent favorable a «la dolça arpa catalana». Alguns dels poemes són fortament ideològics, fins i tot de vegades programàtics, del tot en sintonia amb els continguts que havia tractat en els textos en prosa. Així, el titulat *A la Patria* expressa un missatge clarament

regeneracionista: després d'enaltir la «España libre» que ha derrotat la tirania, la incita a viure projectada envers el present i no embadalida amb la contemplació de les glòries passades, i també a dedicar els seus esforços a treure profit mitjançant el treball de les riqueses de la terra. *¡Basta!*, que va ser llegit en un acte polític al Teatre Principal de Palma la nit del 14 d'abril de 1869, i que segurament havia estat escrit per a l'ocasió, inclou la tesi següent: el poble únicament aconseguirà de manera definitiva la llibertat quan desapareguin els tributs excessius i els deures militars que encara el castiguen. *Lo darrer soldat* insisteix en aquesta mateixa línia argumentativa: el progrés i la llibertat arribaran de veritat quan s'acabin les guerres. A *Avant!* ja es manifesta l'escepticisme i la desconfiança davant les transformacions radicals que ben aviat van afectar Maura: la humanitat no tan sols no aconsegueix, amb les revolucions, el futur que desitjava sinó que, a més, deixa al seu darrere «ossades, despulls, sang i ruïnes». En uns pocs poemes recrea episodis o personatges històrics ubicats a l'Edat Mitjana: *Seis siglos ha*, referències a la conquesta catalana de l'illa, *La mort de Pere IV* i *A Ramon Llull*. Tres de les millors composicions del volum són les titulades *L'espigolera*, *La cullidora* i *Lo segador*. Es tracta de recreacions de personatges pagesos arquetípics, curulls de virtuts, però tanmateix afectats d'un mal d'amor que els neguiteja i entristeix. El sentiment amorós viscut des de la incertesa i el despit, per una o altra raó, també és

la matèria argumental d'una bona sèrie de poemes. El titulat *Lo carboner de la llum* n'és un bon exemple.

El volum, a més de les 53 proses i de les 71 poesies, inclou un quadern de 8 pàgines d'imatges —fotografies, reproduccions d'impresos que fan referència al negoci familiar o que mostren els lligams associatius que tenia l'escriptor amb diferents entitats— relacionades amb Gabriel Maura i la seva família; i també el text de tres obres teatrals breus, tan sols una en català, que més aviat fan pensar en peces concebudes com a divertiments per a vetllades amb amics. Un darrer material que inclou el volum és l'*Índex topogràfic de la biblioteca de Gabriel Maura*. Es tracta d'una informació de molt d'interès en la mesura que de la seva anàlisi a fons en podem deduir les preferències i les afinitats de Maura com a lector, i per tant les bases de la seva formació, amb la possibilitat, a més, que el seu cas també pugui ser representatiu dels altres membres de la seva generació. A partir d'una mirada no gaire profunda, podem fer algunes observacions: hi ha un predomini clar de la literatura castellana, una quantitat considerable d'obres d'autors mallorquins del segle XIX, un nombre significatiu de novel·les franceses del XIX, alguns títols especialment emblemàtics de les literatures anglesa i alemanya... Un fet que sorprèn és l'escassetat d'obres d'escriptors de Catalunya, amb absències, per exemple, poc explicables: Verdaguer, Guimerà, Oller, Vilanova, antologies poètiques... Tot i això, però, Maura a la biblioteca hi tenia tres

volums dels Jocs Florals de Barcelona.

L'edició de l'obra completa de Gabriel Maura ha estat una iniciativa de la Fundación Antonio Maura i de l'editorial Lleonard Muntaner que cal considerar del tot positiva. Ara serà més fàcil que el personatge i la totalitat dels seus textos en prosa i en vers siguin objecte d'un estudi minuciós i aprofundit i, tot seguit, integrats en el lloc que els correspon dins el patrimoni literari català anterior a l'època del Modernisme.

Damià PONS

(Universitat de les Illes Balears)

Tot Teodor Llorente

Rafael ROCA RICART. *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*. València: Universitat de València, 2007.

Rafael ROCA RICART. *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*. València: Institució Alfons el Magnànim: Diputació de València, 2007.

Ja és a les nostres mans la magna obra de Rafael Roca Ricart sobre Teodor Llorente Olivares (1836 – 1911). L'any 2007 han aparegut dues publicacions, totes dues fruit de la seva tesi doctoral —defensada el 8 de maig de 2006, amb la nota d'excel·lent *cum laude* per unanimitat. La primera obra, *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, que